

Kastanjetrådet som kunde göra myror av människor

ANDERS N. NILSSON

En ovanlig typ av förvandling

Även i fiktionens värld är det rätt så ovanligt med människor som fullt ut förvandlas till insekter eller spindlar. Kanske anses skillnaderna i storlek och kroppsbyggnad vara för stora för att sådana trick ska kunna framställas med tillräcklig trovärdighet. Storleken är ju förstås nåt man flitigt laborerar med, anting resulterande i krypta människor eller gigantiska småkryp. Så just trovärdigheten är kanske inte det man mest hämmas av när fiktionen ska till att skapas. Men dock.

Redan de gamla grekerna sägs ha haft samma ord för fjärlil och ande eller själ, psyche. Vid det sista andetaget då anden lämnade kroppen liknades den vid formen av en fjärlil som flög iväg. Från antiken härstammar även myten om den unga väverskan Arachne, som blev lite för stor på sig när en av hennes gobelänger rent av överträffade gudinnan Athenas egna alster i konstfullhet. När så Athena rev sönder hennes fina väv gick Arachne och hängde sig i skogen, varefter Athena återgav henne livet, men då som spindel, genom att stänka saft av stormhatt över hennes kropp. Allt enligt 6:e boken av *Ovidii Metamorfoser* (citerad efter Croxalls översättning i *British Poets* 1922):

Then, going off she sprinkled her with juice,
Which leaves of baneful aconite produce.
Touch'd with the poisonous drug, her flowing hair
Fell to the ground, and left her temples bare;
Her usual features vanish'd from their place,
Her body lessen'd all, but most her face.
Her slender fingers hanging on each side
With many joints, the use of legs supplied;
A spider's bag the rest, from which she gives
A tread, and still by constant weaving lives.

Spindel med gråtande ansikte. Kolteckning av fransmannen Odilon Redon från 1881.

I den moderna litteraturen är det Franz Kafkas novell *Förvandlingen* som är det bäst kända exemplet på att en människa vaknar upp som någon form av ohyra. Det är handelsresanden Gregor Samsa som råkar drabbas av detta oblida öde. En litteraturens klassiker som även filmades i Sverige 1976 i regi av tjecken Ivo Dvorák och med Peter Schildt i rollen som Samsa. I filmens värld finns förstås även alla filmer om *Flugan*, varav den första kom 1958 i regi av Kurt Neumann. Men förvandling från människa till insekt är här inte fullständig, utan den blandning som sker under försök till teleportering ger endast upphov till något slags monstros mellanting. Gudomlig

magi ligger bakom kung Sargons förvandling till en osynlig jättescorpion i filmen *The Scorpion King 2 (Rise of a Warrior)* från 2008. Synlig efter begjutning med olja dödas han av Mathayus och återtar därvid sin normala skepnad.

I novellen *En mycket gammal man med ett par enorma vingor* omnämner Gabriel García Márquez en stor skräckinjagande spindel med ett sorgset flickhuvud som visas upp av ett kringresande sällskap. Spindeln sägs från början ha varit en olydig flicka, men i samband med ett blixtnedslag förvandlades hon till en spindel. Fast med flickhuvud, vilket för tankarna till en kolteckning från 1881 av den franske symbolisten Odilon Redon.

Lucarini tar rekordet

Men rekordet när det gäller omvandlingar av människor till insekter, och tillbaka igen, innehas helt klart av den italienske författaren Ostilio Lucarini som i sin saga *L'albero delle formiche* låter en hel stads innevånare förvandlas till myror. Lucarinis

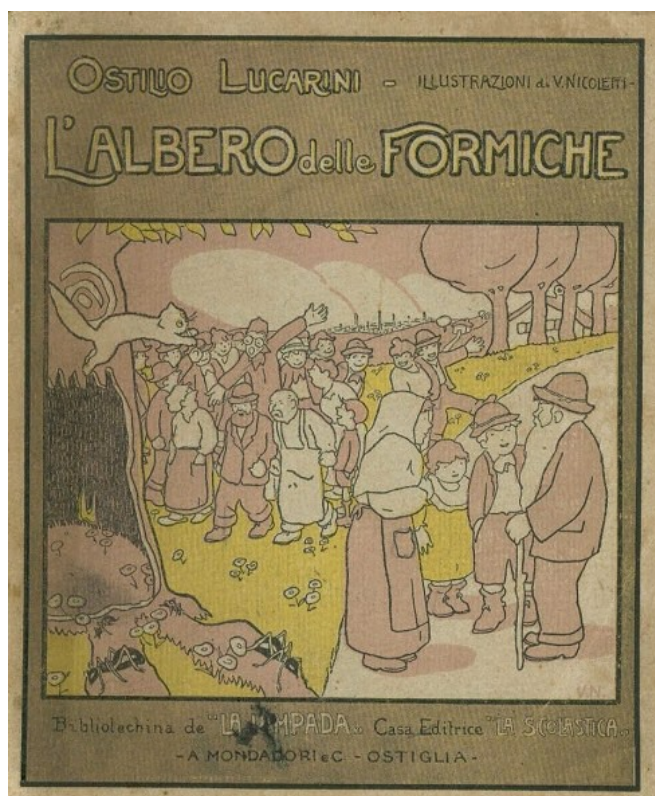
saga gavs först ut 1922 och kom på svenska 1932 som bok nr 12 i Bonniers barnbibliotek betitlad *Myrträdet* och med illustrationer av Jenny Nyström (1854-1946). För översättningen svarade Gerda Cecilia "Célie" Afrodite Brunius (1882-1980), som då var huvudredaktör för *Bonniers Månadstidning*. Lucarinis berättelse förefaller inte vida spridd, då jag inte lyckats belägga någon annan översättning än den svenska. Men den utkom i en andra italiensk utgåva 1943.

Ostilio Lucarini föddes i Siena 1888 och var verksam som skriftställare i Bologna där han avled 1949. Han förefaller idag vara helt bortglömd. Att han 1938 fick utgiven en 52 sidor lång hyllningsdikt till Italiens dåtida diktator Benito Mussolini, *Cantata Muosoliniana*, kan förstås ha bidragit till hans frånvaro i annalerna. Några år tidigare skrev han dock tillsammans med Carlo Zangarini librettot till operan *Le astuzie di Bertoldo* med musik av Luigi Ferrare Trecate.

Myrträdet

Lucarinis berättelse inleds med en presentation av syskonen Bob och Bibbi (orig. Bòbi e Bibi), deras mor och deras döde far. En dag när Bob följer efter en myra in i ett ihåligt kastanjetråd förvandlas han själv till en myra. Han kan då lätt äta sig mätt på trädets blad och när han åter når marken förvandlas han tillbaka till människa. Bob låter Bibbi genomgå samma procedur, och senare även barnens mor. Den lilla familjens ekonomi förbättras snabbt när så maten är gratis. Men de förblir arbetsamma och skötsamma och har en inkomst i att sälja saker de tillverkat på stadens torg. Mamman vet att lyckan inte kan vara för evigt.

Den lilla familjens välstånd väcker dock avundsjuka hos andra stadsbor och en nyfiken skomakare listar ut hemligheten med myrträdet. När den late apotekarn fått veta allt, leder han för egen vinnings skull alla stadsborna till trädet, med följderna att alla

Pärmens framsida på första utgåvan av *L'albero delle formiche* av Ostilio Lucarini. Illustratör: Vanno Nicoletti.

utom den lilla familjen förfaller till ett liv i lättja.

De båda barnen lär sig att ta med sig bär in i trädet som de kan frossa av när de väl blivit till små myror. Men en dag när Bob ska hämta ett smultron åt sin syster råkar bonden Simone hugga ner trädet när alla de andra stadsborna befinner sig där som myror. När trädet så har mist sin kraft kan de inte längre förvandlas tillbaka till människor.

Den lilla myran som först ledde Bob till trädet leder honom nu till sin faders grav där han somnar och i drömmen får goda råd av fadern. Han lyder råden och flyttar in hos Simone för att hjälpa honom med jordbruket och för att vårda det lilla skott som kastanjen lever vidare i. Han gör även ett litet hus åt myrorna för att hålla dem vid liv under de tio år det tar för skottet att växa upp till ett nytt träd.

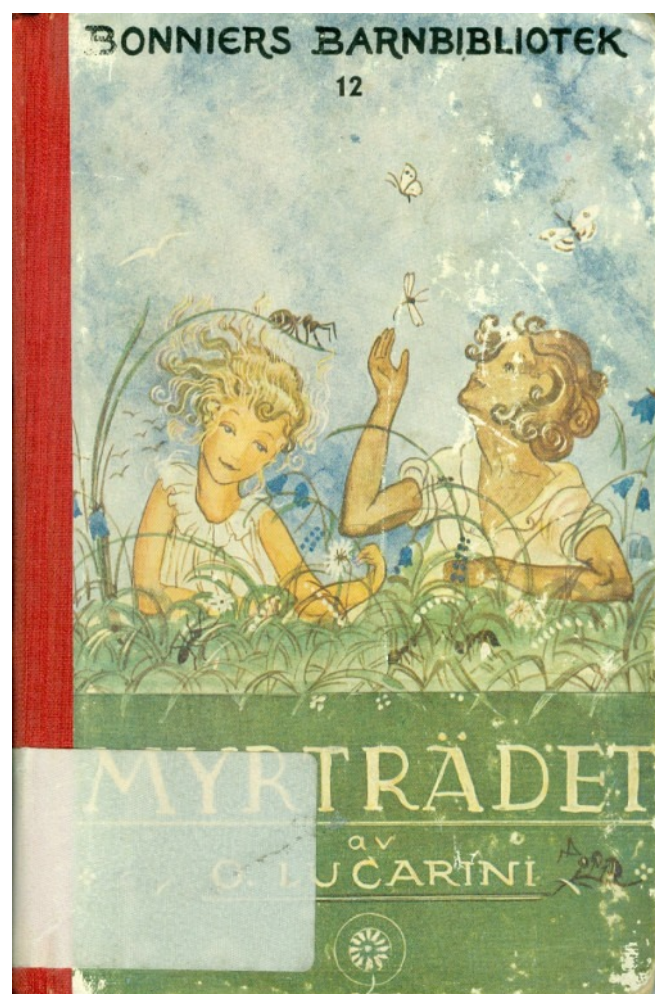
När Bob fyllt femton år släpper han så upp myrorna i trädet så att de kan äta och därefter klättra ner till marken och återta sin mänskliga form. Äntligen kan så den lilla familjen återförenas. Alla i staden återupptar nu sina arbeten och till och med den late apotekaren har ”beslutat att göra nytta för sig”. Ingen besöker längre myrträdet som isolerats av en taggig häck.

Arbetet och födan

Hela Lucarinis saga kan ses som formad kring den aforism som formulerades redan av aposteln Paulus i andra Tessonikerbrevet 3:10, ”om någon icke vill arbeta, så skall han icke heller äta.” Lenin använde sig av nästan samma formulering i sitt brev om hungersnöden sommaren 1918 till Petrograds arbetare: ”Den som inte arbetar skall inte heller äta” (*Pravda* nr 101, 24 maj 1928, citerad från *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 36, s 357-364). Han upphöjde till och med denna princip till ”socialismens grundval”, som i det aktuella sammanhanget rent konkret betydde att säden skulle

levereras direkt till staten utan att några mellanhänder skulle kunna sko sig. Staten skulle sen fördela brödet rättvist så att inte den rådande bristen skulle slå hårdast på de egendomslösa arbetarna. Födan skulle fördelas efter behov och inte efter relativ rikedom.

Lucarini illustrerar principens giltighet genom att visa hur illa det går om folket inte längre behöver arbeta för brödet. Man förfaller till lättja varvid samhällets funktioner upphör att fungera med vanvård av allt och alla som direkt följd. Det är bara de båda syskonens moder som står emot lättjans lockelse: ”hela dagarna sydde och strök hon, för man kan ju inte gå och slå dank. Hon sade att man inte får missbruka lyckan” (s. 51).

Pärmens framsida på den svenska utgåvan från 1932 av *Myrträdet* av Ostilio Lucarini. Illustratör: Jenny Nyström.

Från pojke till man

Förutom att påvisa för barnen vikten av att arbeta för sitt dagliga bröd kan Lucarinis saga även genom Bobs utveckling illustrera vad det innebär att utvecklas från pojke till man. Det är ett stort ansvar som fadern i drömmen lägger på sin son, det att under tio års tid se till att inget händer vare sig trädets unga skott eller ingen av de små myrorna. Bob kan ju inte veta vilka av alla myror som är just hans mor och hans syster, och måste därför vårda alla. Bonden Simone uppfostrar Bob och lär honom att sköta jorden, och på detta sätt får pojken sin fadersfigur trots att hans rätte far är död och begravnen.

Vid sidan av de sedelärande motiven kan Lucarinis saga även läsas som en uppmaning om att ta hand om naturen. Jorden måste skötas ömsint för att kunna föda människorna. På myrträdet kan människor och myror mötas på lika villkor och lära sig samarbete istället för kamp. När Leif Zern i DN nyligen plockade fram Lucarinis fabel ur glömskans dimmor var det just dess ekologiska budskap som han frontade när han citerade bonden Simone: ”Välsignad vare jorden, som låter döda träd återuppstå!” (s. 144).

Även Lucarinis hantering av matfrågan kan sägas uppvisa drag av aktualitet kopplade till veganism. Ett barn som ges möjligheten att äta som en myra kan i denna

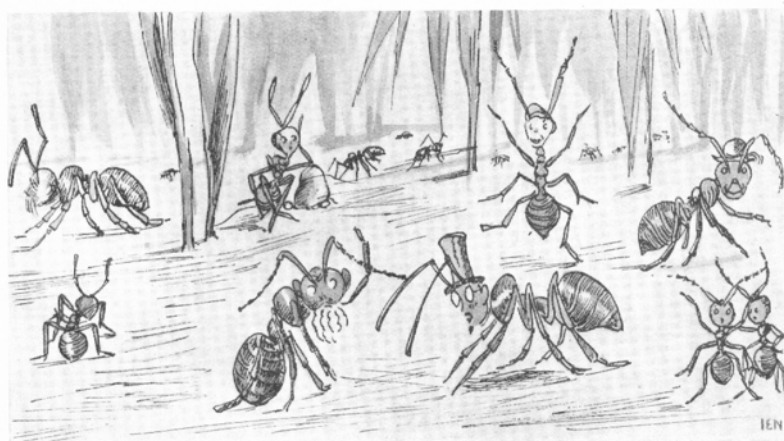
sagovärld klara sig med blad och bark, som jämförs med att som människa äta sallad: ”Litet hårt och utan olja och ättika, men gott i alla fall”, som Bibbi säger (s. 39). Hade Lucarini gett sig tid att studera de verkliga myrornas matvanor hade historien kanske tagit en annan vändning. Myrorna hålls ju med rätta för nyttodjur i naturen, och detta helt säkert inte för att de skulle vara rena växtätare. Men när det gäller mirakulösa träd med magiska egenskaper kan man ju aldrig veta.

Källor

- Lucarini, Ostilio, 1922: *L'albero delle formiche*. Bibliotek La Lampada serie 6. Illustrerad av Vanni Nicoletti. Ostiglia: Mondadori.
- Lucarini, Ostilio, 1932: *Myrträdet*. Bonniers barnbibliotek 12. I svensk översättning av Célie Brunius. Illustrerad av Jenny Nyström. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Lucarini, Ostilio, 1939: *L'albero delle formiche*. Illustrerad av Alessandro Cervellati. Bologna: Licinio Cappelli.
- Márquez, Gabriel García, 1972: *Den otroliga och sorgliga historien om den troskyldiga Eréndira och hennes hjärtlösa farmor. Sju berättelser*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Zern, Leif, 2019: Myran. En stretande insekt som bär omkring på lärdomar om liv och död. DN 12 juli 2019.

Författarens adress:

Mullsjö 258, 91490 Nordmaling
Epost: andersnilsson258@gmail.com

Där var doktor Gör-jag som promenerade med gendarmerna, där var mästern Pligg, där var kolhandlaren...